

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת מצורע: חיי עולם וחיי שעה

בסוף שנות השבעים חלה מר ראובן מעיין, עורך עיתון 'על המשמר'. מחלתו הייתה ממאירה, וכל הטיפולים לא עזרו ואף החמירו את מצבו. באותו זמן הופצה ידיעה בעיתונות, כי רופא ישראלי חזר מקליפורניה שבארצות הברית כשברשותו 'תרופת פלא' לכל המחלות הממאירות. התברר, שמדובר בתכשיר המופק משתן בעל-חיים שטופל בחומר מסוים. הרופא הישראלי ביקש אישור משרד הבריאות לטיפול מציל חיים זה, אך בהיעדר כל בסיס מדעי-רפואי, סירב משרד הבריאות לאשר לו את הטיפול. מר מעיין הגיש תביעה למשרד הבריאות לאשר לו את הטיפול, תוך הבעת נכונות לשמש 'שפן ניסיון'. משרד הבריאות פרסם הודעה על דחיית הבקשה, וגם הסביר כי אין לתכשיר המוצע שמץ של בסיס מדעי-רפואי. למרות זאת, יצא מעיין נגד משרד הבריאות, תוך התעלמות מההסברים שניתנו לו כי תרופתו משתן היא נהוגות בימי הביניים החשוכים. גם העיתונים האחרים והתקשורת הלא-כתובה נחלצו לעזרתו והדגישו, "שבמקרה שאין תקווה הכול מותר, ואולי זה יעזור". מעיין הגיש עתירה לבג"ץ כנגד החלטת משרד הבריאות, והבג"ץ דחה את עתירתו בטענה שהתרופה אינה מאושרת לשימוש במדינת ישראל.¹

אירוע זה מהווה עבורנו דילמה לא פשוטה כלל, שניתן להציגה בצורה הבאה: חולה המטופל בתרופות, אך חיי מוגבלים לפרק זמן קצוב, שכן גופו אינו מסוגל לעמוד במעמסת החולי. הצעת הרופאים היא, להכניס אותו לתהליך רפואי שיתכן ובהצלחתו הוא יוכל לחיות זמן רב יותר מהמצב הנוכחי, אך אם התהליך ייכשל הוא ימות מיד. כאשר ננתח את הדילמה נבחין בין חיי שעה לחיי עולם - כלומר, השארת החולה במצבו הנוכחי היא חיי שעה, אך כניסה לתהליך הרפואי היא ספק חיי עולם, שכן אם התהליך יצליח הוא יחיה יותר זמן.

נשאלת השאלה, האם מותר להיכנס לתהליך הרפואי שאמנם יש בו סיכוי להצלת החולה לחיי עולם, אך בה בעת גם סיכון של חיי שעה הנוכחיים שמא ימות מיד. או להותיר את החולה על מצבו הנוכחי, חיי שעה, שהם וודאים לעת עתה ולא להכניסו לתהליך שיתכן ויגדע את חיי השעה הללו?

אחד הפוסקים שדנו בשאלה זו הוא הרב שלמה איגר:

דנתי על מה שנשאלתי בחולה שהרופא אמר ליתן לו סמים להקיא. ואמר, שאם לא יועילו הסמים ימות מיד,

ואם יועילו יתרפא. ואולם אם לא יתן לו להקיא ודאי ימות אחר זמן מה.²

הרב מפנה לתשובתו של הרב יעקב ריישר:

הואיל שדין זה הוא דיני נפשות ממש וצריך להיות מתון מאוד בשאלה כזו מש"ס ופוסקים בשבע חקירות

ובדיקות, כי כל המאבד נפש אחת מישראל וכו', וכן להיפך המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא.³

דווקא מתוך זהירות זו, כתב הרב ריישר להתיר לצאת לתהליך רפואי שיש בו ספק, ובתנאי שיש רופאים נוספים המאשרים תהליך זה.

מהי סיבת ההיתר לסכן את החיים הנוכחיים של החולה, אף שהם קצרים וחולניים, עבור תהליך מסופק?

פרשת השבוע עוסקת בדיני המצורע, ולפיכך ההפטרה עוסקת אף היא בעניינים אלו, באירוע המתואר בספר מלכים אודות ארבעת המצורעים שישבו מחוץ לשער העיר שומרון, כשבעיר שרר רעב כבד בעקבות המצור שהטילו חיל ארם על העיר. הרעב לא פסח גם על המצורעים שהתלבטו מה עדיף להם:

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יִשְׁבִּים פֹּה עַד מָתָנוּ, אִם אֲמַרְנוּ נָבֹא הָעִיר וְהָרַעַב בְּעִיר וּמָתָנוּ שָׁם וְאִם יִשְׁבְּנוּ

פֹּה וּמָתָנוּ וְעָתָה לָכֵן וְנִפְלָה אֶל מַחְנֶה אֲרָם אִם יִחְיֶינוּ נִחְיָה וְאִם יָמִיתֵנוּ וּמָתָנוּ.⁴

¹ הסקירה מדברי פרופ' אפריים מנצ'ל במגזין pharmaline בקישור: <http://www.pharmaline.co.il/150337>

² גיליון מהרש"א (לשו"ע יו"ד סימן קנה סעיף א).

³ שו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן עה).

⁴ מלכים (ב, ז, ט-ד).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

הדילמה שעמדה בפניהם הייתה האם להיכנס לעיר ולמות ברעב, או ללכת למחנה ארם שיתכן וימותו מיד אך יתכן ויחיו למשך שנים רבות? היחס בין המוות מרעב בעיר למוות במחנה ארם הוא שונה, שכן המוות ברעב לוקח זמן לעומת כניסה למחנה ארם שיתכן ותביא למוות מיידי. החלטת המצורעים הייתה ללכת למחנה ארם. הגמרא⁵ מביאה את המעשה ותמכה על החלטתם, וכי הם אינם חוששים לסכן את חיי שעה, מדוע הם הולכים למחנה ארם שיתכן וימותו מיד הרי החלופה להיכנס לעיר ולמות ברעב מקנה להם עוד זמן בחיים, כי מוות ברעב איטי יותר? על כך עונה הגמרא: 'לחיי שעה לא חיישין'. מכאן למדו הפוסקים,⁶ שניתן להיכנס להליך רפואי שיש בו סיכוי לחיי עולם, לרפואה שלימה, למרות הסיכון לחיי שעה הכרוך במוות מיידי, שכן 'לחיי שעה לא חיישין' אם יש סיכוי הצלה גמורה לחיי עולם.

בטעם הדבר כתב הרב שלמה קלוגר,⁷ כשם שמחללים שבת על ספק הצלה כך יש חיוב להיכנס להליך רפואי שיש בו ספק בסיכוי לרפואה גמורה, אף שיש בו גם סיכון לחיי שעה.

אולם, לדעת הרב משה פיינשטיין⁸ לא מדובר על חובה אלא על רשות והיא מוטלת להחלטת החולה. הוא מוכיח את דבריו מכך שחז"ל הביאו ראיה מהמצורעים, והרי אנשים אלו הם גיחזי ושלושת בניו שנענשו והוא עצמו אין לו חלק לעולם הבא, "וא"כ הרי מעשיו אינם ע"פ דרך התורה אלא על דעת רצון עצמו" וכיצד יש ללמוד מהם על רצון התורה? מכאן מוכיח הרב פיינשטיין, שדין התורה בעניין זה תלוי בדעת האנשים שמוכנים להיכנס לסיכוי הצלה גמורה למרות שיש בו גם סיכון במוות מיידי, וכיון שכן ניתן להביא ראיה גם מאנשים אלו שמעשיהם מקולקלים.⁹ משום שמדובר על היגיון אנושי, טען הרב פיינשטיין שהחלטה אינה חובה אלא רשות והיא מסורה בידי החולה עצמו להיגיון האנושי שלו.

נחזור לפרשייה בה פתחנו. כאמור, מעיין הגיש עתירה לבג"ץ כנגד החלטת משרד הבריאות לא לאפשר לו להשתמש בתרופה הניסיונית. השופטת התייחסה בדבריה להלכה, וטענה שאמנם שהפוסקים התירו לאדם להיכנס להליך רפואי אף שיש בו סיכון לחיי שעה, מכל-מקום היא ציינה לדברי הרב יעקב ריישר שהביא הרב איגר: "וצריך להיות מתון מאוד בשאלה כזו... לפקח עם רופאין מומחין שבעיר עפ"י רוב דעות... לפי שיש לחוש לקלי דעת". בנוסף כתבה, שהתעקשות החולה אינה מועילה עפ"י ההלכה כי אין לאדם רשות על גופו ואין לו רשות ליטול תרופה שמסכנת אותו. דבריה של השופטת נכונים בחלקם. אכן, הרב יוסף שלום אלישיב¹⁰ פסק שאין היתר לסכן 'חיי שעה' באמצעות תרופה ניסיונית שאינה מוכחת כלל כרפואה. אבל טענת השופטת, שאין האדם בעלים על גופו להחליט ליטול את התרופה הניסיונית, אינה מדויקת, שהרי כתב הרב שלמה קלוגר¹¹ שאם החולה מסכים להיכנס להליך רפואי ו"מסכים לקבל על עצמו אחריות זה וליכנוס בסכנה זו, הן אמת דאין האדם ברשותו עצמו להמית את עצמו, ואם ממית עצמו הוי בכלל מאבד עצמו לדעת... אבל בזה שמכוון עבור אולי יחיה עדיין, עבור פיקוח נפש, אין זה בכלל איסור זה".

גם הרב משה פיינשטיין¹² התיר לחולה ליטול את הסיכון ולעניין זה יש לו בעלות על גופו, שהרי המקור לדין הוא מהמצורעים ועפ"י ההיגיון האנושי המסור לאנשים.¹³

⁵ עבודה זרה (כז ע"ב).

⁶ שו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן עה); שו"ת בנין ציון (סימן קיא).

⁷ ספר החיים (או"ח סימן שכט פרק ח).

⁸ שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן לו).

⁹ כ"כ הרב שלמה גורן (תורת הרפואה, עמוד 16).

¹⁰ הרב יצחק זילברשטיין (שיעורי תורה לרופאים, ח"ג סימן קסט; שם, סימן קסו עמוד 125, בשם הרב יוסף שלום אלישיב).

¹¹ ספר החיים (או"ח סימן שכט פרק ח).

¹² שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן לו).

¹³ כ"כ הרב יצחק זילברשטיין (שיעורי תורה לרופאים, ח"ג סימן קסט).